

ŽMOGUS UŽGYVENI DAUG NESĄMONIŲ, BET SYKIU IR ŠVIESOS

(...) man rūpėdavo surasti Dievą poezijoje. Dievo klausimas man iškilo sykiu su išnykimo klausimu. Kai žmogus suvoki savo baigtinumą, suvoki, kad mirsi ir nieko neliks, pradedi galvoti, kas yra amžina, ir savaime amžinybės klausimas susieina su dvasios ir su Dievo klausimais.

Mano jaunystės Dievas buvo gamtoj, – man gamta labai daug reiškė, visos jos formos, tarkim, augalų formos, gyvūnų formos, kaip yra sakęs Yeatsas, poetui daugiau nieko nereikia, tik pupų lysvės, daržovių lysvės, auginti kokį nors gyvulėlį ir – žodyno. Aš dar pridėčiau reikia turėti Bibliją. Ne vien tik tradicinę Bibliją, bet ir apokrifus. Šalia oficialiųjų Bažnyčios raštų vienu metu labai domėjausi gnostikais. Gnosticizmas man padarė didelę įtaką. Gal esu šiek tiek eretikas, nes kai kalbėjau apie demoną... Man atrodo, ir pati kūryba, kaip esu rašęs... taip, tai yraėjimas prieš Dievą. Kaip tu gali ką nors kurt, Dievas yra didysis Kūrėjas... Bet, va, tarkim, Platono pasakyme Dievas yra žaidžiantis kūdikis. Formulės sausas tikėjimas – ne poezijos duona. Poezija susiduria su gyva forma, net gyvas augalas truputėlį bedieviškas, jame esama demonizmo. Ir žmogaus noras gyventi, man atrodo, yra demoniškas. Ko gamtoj yra: tylos, ramumo, bet gamtoje esama ir labai daug siaubo, rijimo, ir tamsos yra, kovos už būvį, baisaus negailestingumo. Tai kelia baisią įtampą.

Toks įtampos supratimas gyvam žmogui negali sutapt su angeliškumu. Senoji lietuvių poezija pilna spontaniško gyvybės siautulio, B.Sruogos žodžiais, „realaus misticizmo“. Kažkas neeuropietiška? Dėl to mano Dievas apima ir gamtos, augalų, gyvūnijos pasaulį.

Man atrodo, jeigu Dievas vien tiktai žmonėms, tai nelabai gerai. Apie tai, rodos, Berdiajevas yra kalbėjęs, ir rusų amžiaus pradžios filosofija, ypač kuri linko į mistiką, buvo pradėjusi formuluoti tuos klausimus. Kad Kristus atėjo ne tik žmogui, bet ir gamtai. Ir, tarkim, iš Bažnyčios tėvų man artimiausias yra Šventas Pranciškus Asyžietis. Arba Šv. Paulius, kalbėjęs apie „kosminę Kristaus galvą“.

Toks tikėjimas, kuris apima visas stichijas, gražina metaforą į pirminį jos būvį. Ir nepaprastai skatina vaizduotę, o poezija, man atrodo, neįmanoma be didelės vaizduotės, kas beveik prarasta pasauly ir ko pavydi lietuviams iš didelių šalių atvažiaavę menininkai. Kai, pavyzdžiui, pamato Petro Repšio freskas ar jo paveikslus...

O vaizduotė, mano galva, yra ne kas kita kaip atmintis. Tam tikra atminties forma, galbūt intensyvesnė atmintis. (...)

Man labai patiko paskutinis Kazio Bradūno eilėraštis Kalėdoms – pagalvojau, kad štai parašė už mane! Jisai sako, kai aš galvoju apie Jėzų Kristų, apie jo gimimą, tai man atrodo, kad jis gimė ne kažkur pietuose, o čia pat, Šiaurėje, ir mus skyrė tiktai didelė ošianti giria, jo vygė buvo greta. Tai, mano galva, kad ir lietuvių tauta buvo prinokusi krikščionybei. Kiekviena tauta per meilės, mirties, aukos supratimą priartėja prie Kristaus. Dėl to man artimi ir „stabmeldžių“ tikėjimai, tarkim, graikų kultūra, civilizacija buvo priartėjusi prie Kristaus. Po dalies žydų graikai pirmieji ir priėmė krikščionybę. Sokratas, Platonas buvo tam paruošę dirvą. Kai Kristus gimsta, papuola į jam jau paruoštą terpę, į guolį – į kultūros, filosofijos, etikos, gyvenimo guolį. Ir tada jis jau tampa ne žydų, o graikų karalium. Ar lietuvių karalium, nes visas lietuvių gyvenimo būdas ir tradicinė etika jau buvo paruošta tam akcentui. Ir aš ginčyčiau Miloszo teiginį, kai jis sako, kad XVI, XVII amžiaus Lietuva buvo nekrikščioniška. Tai būtų tas pat, jeigu sakytume, kad senovės Graikija buvo tamsi. Tauta dažnai būna prinokusi Kristaus etikai. Čia tas akcentas. Priešingu atveju Kristus patenka į siaubingą pasaulį, kur jo niekas nesupranta.

Esu kažkur sakęs, kad turėtume Kristui atkariauti daugiau teritorijos. Netgi tos, kuri iš tradicijos „nepadori“. Poezija nuolat atsimuša į epifanijų problemą. Visa gera poezija yra sakralinė, joje turi būti dvasios nužengimo į žemę momentas. Pagaliau gyvenimas yra pasirošimas gražesnei mirčiai. Taigi Jo atėjimui. Bent labai trumpam, bent akimirka.

Žmogus užgyveni daug visokių nesąmonių, daug smurto ir siaubo, bet užgyveni ir šviesos.

Sigitas Geda

Iš kn. „Man gražiausias klebonas – varnėnas“, 1998.

Šv. Pranciškus Asyžietis. Eskizo fragmentas vitražinių lėlių teatro „Vaivorykštė“ spektakliui „Žvakelė šv. Pranciškui“.

Dail. L. Gutauskas

* * *

Koks vėjas Viešpatie kaip sopa širdį
ar mano tėvas mano brolis girdi
šią muziką kurios klausausi čia
kokia aštri akimirkos delčia

iš laiko pilnaties nejaugi viskas miršta
ne tik šviesa pavirsta ir sugrįžta
kad jūs turėtumėt gyvenimo apščiai
galvijai žmonės paukščiai ir vabzdžiai

net kurmiai ir sliekai po žemėm Viešpatie
todėl be gailėsčio ir mano širdį išplėtei
kad jausčiau muziką kurios tenai
valdovais tapę klausosi tarnai

Onė Baliukonė

Kitame numeryje:

- Pirmoji Lietuvos advokatė.
- Ateitininkų simpoziume apie visuomeniškumą.
- R. Kriaučiūnas apie įdomiausius Lietuvos miestelius.

Redaguoja **Renata Šerelytė** rainbow.vilnius@gmail.com
Maketuoja **Jonas Kuprys**

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1-as psl. **S. Geda**. Žmogus užgyveni daug nesąmonių, bet sykiu ir šviesos.
- 2-as psl. **V. Aleksa**. Intelligentiškumas kaip dialogas ir įsipareigojimas.
- 3-as psl. **Mindaugas Nastaravičius**. Šviesa dėmėtų akių.
- 4-as psl. **A. Girdzijauskaitė**. V. Vaičiūnaitė: mirties angelo paviliota.
- 6-as psl. **Aldona Žemaitytė**. Trijų draugų drama karo akivaizdoje.
- 7-as psl. **Broniaus Nainio** knygos aptarimas.
- 8-as psl. **Andrius Kazlauskas**. Intelligentiškumo svarstymų išvados.

Intelligentiškumas kaip dialogas ir įsipareigojimas

VAINIS ALEKSA

Šviesuoliai. Žodis „inteligentas“ turi gražų sinonimą – „šviesuolis“ ar „šviesuolė.“ Vadinasi, siekti šio idealo – tai būti šviesa kitiems. Kai kurie kalbotyrininkai teigia, kad žodžiai „šviesa“ ir „Dievas“ baltų kalbose turi tą pačią šaknį. Tai sutampa su mūsų ateitininkišku idealu – būti ne tik apsišvietusiais, bet ir šviesti Dievo vardu. Kaip žinome, tai nelengva. Šioje kalboje patyrinėsiu, ką reiškia būti šviesuoliu – kokie intelligentiškumo pavojai, iššūkiai ir prošvaistės.

Pavojus. Pirmiausia mums reikia prisiminti, kad intelligentiškumas – įrankis, kuris gerus norus gali paversti blogais. Pavojingiausia vieta pasaulyje tebelieka tie 6 coliai tarp mūsų ausų. Statistika atskleidžia, kad smurtas šeimoje dažnesnis tarp žmonių, kurie baigė aukštuosius mokslus. Ir budelis-tardytojas visais laikais per dažnai atlieka savo darbą protingai.

Suderinimas. Dvi intelligentiškumo savybės skiria šį principą nuo kitų. Kad intelligentiškumas tarnautų šeimai, tautai ir visuomenei, mums reiktų remtis ne tik savimi, bet ir Dievu. Galbūt tobuliausia mūsų organizacijos savybė ir yra toji, kad mūsų principai balansuoja ir papildo vienas kitą. Neleidžia mums veikti vienpusiškai. Šeimyniškumas primena mums, kad nepasimestume kitų darbų verpete. Visuomeniškumas skatina mus nebūti užsidariusius šeimoje. Intelligentišką penkių principų ryšys mums suteikia sveikos savi-kritikos, kurioje matome vieno principo įgyvendinimą kito principo pagalba.

Įkūrimas. Dvipusė intelligentiškumo jėga (būti geru ar blogu) – pagrindinė ateitininkų organizacijos įkūrimo priežastis. Pirmaisiais praėjusio šimtmečio metais būsimieji ateitininkai turėjo senelius, kurie gyveno 1863 m. sukilimo ir vyskupo M. Valančiaus veiklos metu, laikotarpiu, kai švietimo, tautiškumo ir tikėjimo nebuvo galima atsieti.

Atnaujinimas. Studentai katalikai, išvykdami iš Lietuvos į Europą studijuoti, buvo giliai tikintys. Jie suvokė, kad svetimi universitetai nestiprins jų krikščioniškojo tikėjimo, priešingai – siūlys pažangą, susijusią su materialistine pasaulėžiūra. Atsiliepdami į šį iššūkį, studentai kūrė organizaciją, suprasdami, kad į dvidešimtąjį amžių vargu ar pritiks žengti su devynioliktojo amžiaus idėjomis. Reikėjo dalyvauti ideologinėje kovoje ir kurti naujas idėjas. Šis intelligentiškumo kaip idėjų kovos pavyzdys mums aktualus ir šandien, kai visuomenėje netikėjimas pripažįstamas kaip normalus dalykas.

Parama. Taip pat kaip ir pirmieji ateitininkai, mes šiandien turime senelių ir tėvų perduotas patirtis, kurių esmė įkūnyta partizano maldos

pirmuosiuose žodžiuose: „Dieve, kuris leidai tautas.“ Kai tenka išgirsti, jog katalikybė smerkiama kaip atsilikusi, klaidinga ar kenksminga, prisimenu tokius žmones, kaip J. Lukša-Daumantas, A. Dirsytė, N. Sadūnaitė – jų išgyvenimai Dievo vardu žavi, atgaivina ir įkvepia eiti toliau, kartu su Dievu.

Pažiūra. Kultūra, kuri atmeta Dievą, bręsta. Šiandien jos pavidalas gali būti humanitarinis, subtilus ir neva logiškas. Pateikiu pavyzdį – filosofą Julianą Baggini, kuris žmonijai linki gėrio, teisingumo ir grožio. Jis tikėtų atstovauti įvairias pasaulėžiūras, kurios vietoje Dievo į centrą iškelia žmogų. Galima pavadinti tas pažiūras sekuliariniu humanizmu. Baggini teigia netikėjimą kaip žmogaus subrendimą. Pagal Baggini, kol mes glaudžiamės prie tikėjimo kaip vaikai, kurie nenori paleisti savo vaikystės, tol civilizacija nebręs. Bijome imtis atsakomybės už kančią, kurią žmonės patys pasaulyje sukūrė. Tikėdami mes pasiduodame skurdiui, smurtui ir nelygybei, nes galiausiai mes perduodame kentėjimą į Dievo rankas. Kai žmonės supras, kad jie mirtingi ir neamžini, kad žemėje – mūsų vienintelis gyvenimas, Bagginio nuomone, mes imsime didesnės atsakomybės tobulinti pasaulį.

Dialogas. Popiežiui Benediktui XVI rūpi atsiliepti tokiam humanizmui. Aš, remdamasis popiežiaus laiškais *Išgelbėtas Viltyje* ir *Caritas Teisybėje*, bandysiu išsivaizduoti pokalbį tarp bažnyčios ir humanizmo.

Humanizmas, ieškantis teisybės: Net jeigu ir norėčiau, negalėčiau tikėti. Nejaučiu, kaip kiti netikintys, neapykantos tikintiesiems. Gal net pavydžiu, nes būtų lengviau gyventi. Bet tai būtų melas. Nes nėra nei įrodymų, nei jausmų, kad egzistuo-tų Dievas.

Bažnyčia, randanti teisybę meilėje: Aš taip pat nejaučiu neapykantos netikintiems. Nesakyčiau, kad tikėjimas įgyjamas mistikos pagalba. Mano tikėjimas dera su protu. Kad egzistavo Jėzus, kuris nepaprastai paveikė žmones, su kuriais bendravo – tuo istorikai neabejoja. O įrodymas man – pasaulyje yra meilė, dažnai nelogiškai stipri. Būtų neteisinga remtis ta meile ir nedėkoti Tam, kuris ją palaiko.

Humanizmas, remdamasis mokslu: Jau seniai žinome, kad meilė – evoliucijos reiškinys. Kad žmonės galėtų daugintis, mes užprogramuoti altruizmui. Tikėjimo jausmas – irgi mūsų genuose, jis reikalingas tam, kad žmonės bijotų ardyti visuomenę. Tačiau šie jausmai nebepadeda išvengti didžiųjų gamtos ir visuomenės katastrofų. Neužtenka tik vengti nuodėmių. Laikas žmonijai užaugti ir pamiršti tikėjimą. Nustoję remtis Dievu, suprasime, kad kurti gerį galime patys.

Bažnyčia, remdamasi žmogaus kentėjimu: Man patinka, kad tau rūpi pasaulio gėris ir žmo-

Vainius Aleksa

nių kančia. Iš tiesų, svarbiausias būdas matuoti visuomenės pasisekimą – matyti jos ryšį su kenčiančiais. Mes nuo sekuliaraus humanizmo skiriamės tuo, kad, sekdami Kristumi, priimame kentėjimą kaip dalį meilės. Kai bandome išvengti kančios, kyla pavojus, kad išvengsime tų pastangų ir skausmų, kurie sudaro teisybės, meilės ir gerumo, kurių mes siekiame, dalį. Bandydami išvengti kančios, galime sukurti gyvenimą be skausmo, bet tokio gyvenimo tuštuma ir beprasmybė suteiktų mums dar gilesnę kančią.

Humanizmas, rūpindamasis milijonais: Būtų gražu, jei kentėjimas visados būtų prasmingas. Bet tikrovė – kitokia. Tavo asmenišką prasmę ieškojimas nepadeda milijonams, kurie badauja ir nesulaukia iš pasiturinčio pasaulio pagalbos.

Bažnyčia, žengdama pirmąjį žingsnį: Mes irgi negalėsime padėti kenčiantiems, jeigu patys nepajėgsime suprasti kančios. Visuomeninę pagalbą be meilės galima užpūsti kaip žvakę. O meilę galima suprasti kaip kančios šaltinį. Kai myliu, leidžiuosi būti „apkarpomas“ ir sužeistas. Dėl meilės atsisakau savęs. Ir tada net vienas galiu daugiau gero padaryti, negu daugybė žmonių, kurie teikia pagalbą be pasiaukojančios meilės.

Humanizmas, klausiantis, kodėl Haitis nesulaukia pagalbos: Jeigu tam, kad padėtume žmonėms Haiityje, reikia, kad visi būtume motinos Teresės ir šventi Pranciškūs, pagalbos nesulauksime. Geriau teikti pagalbą, pasitelkiant įvairių tokių žmogaus, koks jis ir yra.

Bažnyčia apie tai, kas mes esame: Kai priimame Dievą, nutinka stebuklas – mes pasikeičiame. Yra kur kas daug daugiau motinų Teresių, negu tu matai – dalis meilės yra atiduoti save taip, kad nereikalautume pasaulio pripažinimo. Pasiitenkiname tuo, kad Dievas mato mūsų gerus darbus.

Humanizmas, ieškantis praktiškesnio atsakymo: O toks meilės kuklumas man atrodo kaip pabėgimas nuo pasaulio. Jeigu jis būtų veiksmingas, tai pasaulis nuolatos gerėtų. Geriau būtų, jei visi nors truputį daugiau prisidėtų prie aktyvios veiklos, nei lauktumėme, kol žmonės sieks švento idealo – tai gali užtrukti per ilgai.

Bažnyčia ir jos viltis: Gyvenu viltimi, kad bažnyčia plečiasi. Tikėjimas, teologija ir mokslas gali bendradarbiauti ir tuo būdu geriau visuomenei tarnauti. Manau, kad protas ir tikėjimas taip pat papildo vienas kitą. Protą reikia apvalyti tikėjimu. Tačiau pripažįstu, kad tikėjimas turi būti išgrynintas proto. Meilė ir intelligentiškumas neat-siskiria vienas nuo kito.

Studentai ateitininkai Ateitininkijos 100-mečio šventėje, Čikagoje.

Jono Kuprio nuotraukos

Nukelta į 8 psl.

MINDAUGAS NASTARAVIČIUS ŠVIESA DĖMĖTŲ AKIŲ

Debiutuojantis poetas (g. 1984 m. Vilniaus raj., Marijampolio kaime), kurio rankraštis laimėjo 2010 m. Lietuvos rašytojų sąjungos leidyklos skelbtos pirmosios poezijos knygos konkursą. Pasak Aido Marčėno, tai „jautriai mėstančio, ieškančio, jau prarandančio ir dar atrandančio, savitai artikuliuojančio jauno žmogaus *poezija*.“ Pabrėždamas šį žodį, A. Marčėnas, matyt, žinojo, ką turi omeny: kad ne visa, kas sueiliuota, gali vadintis poezija. Dar apie rankraščius. Anot V. Kukulo, vien „šiais metais pirmosios knygos konkursui Lietuvos rašytojų sąjungos leidykloje pateikta šešiolika rankraščių ir iš jų bent jau septynetą drąsiai galima leisti net pernelyg neredaguojant: deja, išeis tik viena knyga“. Ir šioji knyga – M. Nastaravičiaus „Dėmėtų akių“. Pateikiame skaitytojų dėmesiui keletą jaunojo poeto eilėraščių, kuriuose, kaip skelbia knygos anotacija, „fragmentuotus išgyvenimus sieja etinė refleksija, buities ir būties jungtys“.

NEMIEGANTIS

sunkiausia – suprasti priežastis, kodėl,
pavyzdžiui, būdamas penkerių metų
keldavausi prieš penkias

išeidavau, pasakoja sesuo, į lauką,
pasiėmęs ilgą, už mane patį dukart
ilgesnį lazda

(saugojau ją, buvo tiesi, niekam
neleidau jos liesti, panaudoti meškerei,
parišti žirnių)

ir vaikščiodavau aplink namus,
palei langus, iškėlęs ją, sukau ir sukau
ratus, nieko nežadindamas

sunkiausia – tikėti, kad tai kažką
reiškė: nemiegančiojo apeigas ar
pastangą saugoti

kažkokią esmę, svarbesnę už tą,
kurios nesuvokiau prieš penkias
arba, galvoju dabar

žiūrėdamas į tą lazda, perlaužtą
perpus, neužmiegančią
ligi šiol

JAUTRUMAS APLINKAI

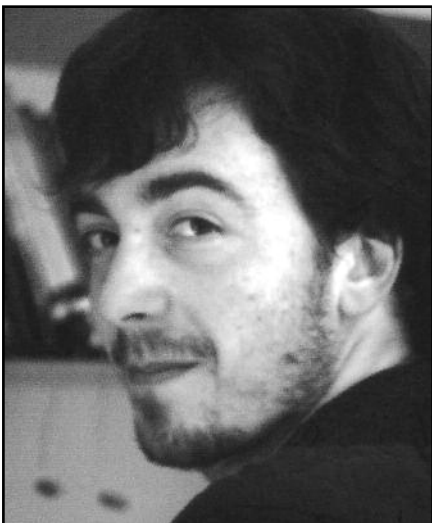
paklausus, kodėl vienų žmonių veiduose
taip ryškiai atsispindi netektys,
kodėl jų žvilgsnyje matai aiškų, nuolat pasikartojantį,
tave patį sukaustantį jausmą,
o kiti sau vaikšto neklupdami, lyg niekas
nebūtų išnykęs, didžiausias kada nors pažintų gyvųjų
paaiškino, kas yra jautrumas aplinkai ir
kodėl nederėtų jo išsigąsti, nes tai lyg savojo kūno jutimas,
žinai, kad bus pabaiga

kažko dar norėjau klausti, per ilgai strikinėjau,
atsisveikinę sakė dabar jau važiuosiantis lankyti
dviejų svarbiausių bičiulių, gulinčių,
laukiančių, kada šalia jų išsities ir gamtatikis,
šis gamtameldys

tai jo veide taip aiškiai matėsi visos tos netektys,
taip ryškiai jos švietė ir man atspindėdamos

ir vieną, ir kitą bičiulį tik įtariau esant,
nebuvai jų sutikęs netyčiom vienoje iš tų gatvių,
kurias, atrodo, pažįsti kaip savąjį kūną,
žinai visus netobulumus, visas išvirtusias plyteles,
žinai, iš kur ant tavęs gali užtikšti

jautrumas aplinkai, kaip ir jautrumas kūnui,
bijai netekti piršto, kojos, bijai pagalvoti,
ką darytum netekęs odos gabalėlio
vaikystės kaime toks aukštas, kurį vadinom *Ivančiku*,
nors tikras jo vardas, dabar nebepamenu, buvo
lietuviškas, įdegdavo saulėje
grėbdamas šieną, o ryte jau lupdavo odą,
nusirankiodavo, kiek siekia, bet dalį vasaros
išvaikščiodavo apsilupinėjęs,
vis kažką pakramtydamas,
be jokio jautrumo,
spindintis

Simonos Aginskaitės nuotr.

NORĖTŪSI

parašyti trumpą trieilį apie Aidą Marčėną, parodytą kryptį,
kaip lūžta verlibras, apie užiančias fleitas – it gaustų jo balsas
iš knygos, apie įrašus žodžiuose nors *nieko* jie *neįrodo*

parašyt ir dėkoti Gedai Sigitui – už išgelbėtą žolę, kur *jerubės lekia*,
už žmogų ir paukštį, kai tiedu pakyla į vėją, kai sugrįžta
vienas į kitą, trumpą trieilį pasiliekančią toje *agumoj*

dėkoti Sigitui Parulskiui už *ilgesio troškulį*, už tiesą, kad iš jo
visa tai, ir dar vieną tiesą, kad tu *negali nenubusti*,
trumpą trieilį dėkojant Vytautui Bložei

už šviesiasias naktis, kai palikdavo miegantį,
apsitemdžiusį *dvarely senam*, įtikintą, kad viskas įmanoma,
kad nieko nėra įmanytina, trumpą trieilį, kažką apie įtakas, Gintarą

Grajauską, kad niekaip *neperreksi tylinčio*, Donaldą Kajoką ir tą
jo *tiesiog*, trumpą trieilį, kuris, kaip atrodo, ištinka tave tuo metu,
kai nori pajusti, kokia paskutinė mintis – prieš užmiegant

ir staigiai pašoki, mėgindamas rasti bet ką, kas rašytų,
bet niekad nesi to užrašęs, bet visad tiki, kad įmanoma,
nes vis dar tiki, kad norėtūsi

ŠVIESA DĖMĖTŲ AKIŲ

todėl ir turiu pasiteisint – neįstengiu žiūrėti ilgai į baltą, spindulius
laužantį, save patį atspindintį sniegą, paskutinį, iškritusį netikėtai,
paradavusį, dėmėtą, bet vis tiek, baltomis akimis, baltai, spindintį

apie žvilgsnį, ką daugiau apie žvilgsnį, juk sakiau, kad šviesa,
kad ir kaip į ją bežiūrėtum – spindi tamsa, akių, primena naktį,
kai žiūrėjau į savo, neapakdamas, neatsimerkęs, tada – į tavo

ir nelengvas klausimas, *ką sako tavo akys*, nelengvas ir tas kitas –
kodėl taip žiūri, kai mano akys tesako tik tai, ką tesako, o matau
tik tai, į ką ir žiūriu, todėl ir turiu pasiteisint, todėl ir sakau

kad žmogaus žvilgsnis, kad mano žvilgsnis, tai ir tėra mano akys,
nieko daugiau, tik rudų akių šviesa, tik juodų, mėlynų, nežinau,
kažkokių kitokių, kai šviesa ir tamsa, kai be didelio skirtumo

kitaip nei reklamoje, kai prie tavęs prieina, išsitraukia iš už nugaros
valiklio buteliuką (galvoju, negi jie visada viską su savimi nešiojasi),
užpila neatsiklausę – tik dėmes, pone, audinio tikrai nesugadins

neištampys, nereikės prisimerkti, ir leidžiu, bet dvejoju sakydamas,
kad jaučiu skirtumą, bijodamas, kad bijau, abejodamas savo abejone,
nesuprasdamas savo pasirinkimo, skirtumo tarp juodų akių, mėlynų

tada, švariomis, išbalusio žmogaus žvilgsniu, žiūriu apsimetęs,
kad tai mano paties žvilgsnis, toks skaidrus, toks, kaip būna, paprastas
žvilgsnis, nekaltas, neprašantis supratimo, net nevertas tavo galvojimo

ir matau, kaip ilgiesi tamsos šviesoje, juodų, tamsios šviesos, kai žiūri
į mane, prašydama, kad susigrąžinčiau, ką išsivaliau, išmirksėjau,
ir atleidi už mano akis, ir dėmes už akių – paskutinį pavasario sniegą

VEGA VAIČIŪNAITĖ: MIRTIES ANGELO PAVILIOTA

AUDRONĖ GIRDZIJAUSKAITĖ

(Pabaiga. Pradžia 2011 m. sausio 22 d. „Kultūroje“)

Vegos kūrybingumą ir drąsą liudija ne tik spektaklių užmojai, bet ir jų įvairovė. Uždaros erdvės, ekranai, gamtos prieglobsčiai, filmuotos medžiagos intarpai ir ugnys, ištisas ugnies teatras teatre, reiškęs gamtos spindėjimą, kitimą, žaismą, o kartais – kažką naikinantį, paslaptingą, nepaaiškinamą. Taip Šv. Stepono griuvėsiuose degė angelai, o „Vėlinėse“ personažai plonyčiu mėlynu lazerio spinduliu išėjo kažkur tolyn, į tamsią kiemo gilumą, tarsi į tas pragarmes, iš kurių buvo trumpam pas mus užklydę...

Man regis, Vega gyvena sumanymų, ketinimų, svajonių, darbų ir pastangų chaose. Tokie skirtingi, mažai panašūs vienas į kitą pagrindiniai jos spektakliai („Pro memoria“, „Vėlinės“, „Audra“), lyg atsitiktinai iš begalinio chaoso įvairovės išgriepti, apie tai byloja, tai geriausiai liudija. Savaip chaotiškas buvo ir darbas „Miraklyje“. Kiekvienas supranta, kad suvaldyti vaidilų – mėgėjų būrį (žmonių, kurie turi savo profesiją, darbą, asmeninį gyvenimą, gausybę rūpesčių), buvo nepaprastai sudėtinga. (Neatsitiktinai ir viduramžiais misterijų vaidintojai turėjo pasirašyti pasižadėjimą, o kartais net prisiekti laikytis specialaus repetacijų režimo). Priversti paklusti, išmokyti mėgėjus ir vykdyti režisierės nurodymus, jos gana sudėtingą sceninio veiksmo partitūrą turbūt ir tegalėjo Vega, tikinti savo sėkme ir jaučianti būtinybę tai daryti. Gerai, kad reginio organizatorė nevertė savo aktorių imituoti dramos artistų – jie to nepajėgtų ir atrodytų juokingi. Jai labiausiai rūpėjo ne tekstas ar jo perteikimo būdai, o reikalas įpūsti dvasią rodomiems vaizdams. Tai padaryti jai padėjo profesionalūs kompozitoriai, šviesų meistrai. Užtat papasakoti galėtų tik vaizdą, tikriau, – net ne patį vaizdą, o tavyje sukeltą vaizdo vaizdą, savo išgyvenimą, asociacijas. Ir ar nebus tik Vega greta kitų režisierių viena iš modernaus postdraminio teatro taisytojų Lietuvoje? Tikrai toks yra ugnies ir lėlių reginys „Saulės kelionė“, kurio žiūrėti ateina, pasak Vegos, ir valkatos, ir intelektualai...

Net keista, kad iki šiol nieko nepasakiau apie tai, jog Vegos *Aplinkos teatre* vaidina lėlės, kurių veikimas glaudžiai susietas su muzika. Neįprastos, kartais didesnės už patį vaidintoją (kartais – tik lėlių šešėliai). Gal todėl pamiršau, kad jos veikia ne profesionalaus lėlių teatro principu, kai lėlė – subtiliai „grojančio“ aktorius instrumentas – yra tik pavidalas, ženklas, nesistengiantis išskleisti personažo charakterio. Štai ką sako pati Vega apie vieną iš jų pokalbio su Vaidu Jauniškiu metu: „Būtybės juodais sparnais man yra pusiau žmonės, pusiau paukščiai, nors skaitomame H. Radausko eilėraštyje figūruoja ir juodas angelas. Man šis namas labiau susijęs su paukščiais, kurie lekiojo griuvėsių kiaurymėmis. Drabužiai pasiūti iš varnų, skraidančių aplink katedrą, plunksnų. Seno, tris šimtus metų gyvenančio išmintingo paukščio plunksnų“. Spektaklio „Pro memoria“ finale Žmogaus Paukščio figūra sudeginama, tai lyg aukojimas, primenantis senovės teatro ritualus. Bet Angelo figūra lyg Feniksas iš pelenų atgims ir kartosis kituose Vegos spektakliuose. Ir ar ne Juodojo angelo paviliota išeis pati Vega?

Man teko būti liudininke ir dalyve „Miraklio“ kelionės į Lenkiją (Suvalkus) su „Vėlinėmis“ metu. Pilką, žvabų rudens rytą atsikėliau anksčiau, ir po poros valandų jau buvau prie taip vadinamo „Kablo“, kur anuomet „Miraklis“ glaudėsi. Ryto vėsa stačiai kaustė, o autobuso dar vis nebuvo matyti. Pakviesta į vidų „sušilti“, pustutėje didžiulio namo ertmėje supratau, kad čia dar šalčiau, tik kad vėjas nepučia. Artistai slankiojo, kažin ko ieškojo, iš pakampių traukė bet kaip sumestas lėles (niekuomet profesionalas taip nepalikėtų), o paskui nešė į autobusą žemyn galvom, lyg kokius pagalius ar trofėjines vėliavas... Pagaliau

pajudėjom. Netrumpa kelionė. O tik nuvykus jau reikia dekoraciją statyti ir netrukus – pradėti vaidinimą. Atvirame kieme palei seną mūrą bandyta prisiglausti, prožektorius susistatyti. Kiaurai košė drėgnas ir labai stiprus vėjas, koks būna prieš sningant. Susirinko publika, nemažai jos; visi stati vaidinimą, pradėtą dar dienos šviesoje ir užbaigtą patamsy, žiūrėjo. Susiglaudę, apsikabinę, vyrai savo paltais paneles apgaubę, apsivynioję galvas šalikais ir skarom, – kas ką turėjo. Ir niekas neišėjo. Tada pagalvojau, kad ne tik Adomo Mickevičiaus vardas juos čia laikė, bet ir pačiame vaidinime kažkokios magijos būta. Visi žiūrėjo į tas plokščias, meniniu požiūriu ne tokias jau įdomias lėles, klausėsi Litvinskio muzikos ir lietuviškai tariamo iš vaikystės žinomo teksto, stebėjo judant pas-

Scena iš spektaklio „Pro memoria šv. Stepono 7“.

lapingus šviesų pluoštus, lazeriu skrodžiant erdves, kuriose gyvena vėlės, ir tikėjo esant kitą, aukštesnę būtį... Nors tos aplinkos Suvalkuose nepalyginsi su vilnietiškuoju Bazilijonų vienuolyne kiemu ir stačiai užburiančia atmosfera... Po to kažkokiuose kultūros namuose mirakliečiai buvo vaišinti arbata, nuoširdžiai sveikinti, paskui nulydėti į viešbutuką, kuriame irgi buvo taip šalta, kad norėjosi dar ir čiužiniu apsikloti, kaip kadaise Minsko viešbuty per teatrų festivalį. Bet tai aš pasakoju, o Vegai tokie dalykai, kaip šaltis, nepatogumai, o gal net ir alkis, rodos, mažiausiai rūpėjo.

Įvaldžiusi stambias, tam tikra prasme laisvas spektaklio – reginio formas, Vega mokėjo kurti ir mažus dalykus, reikalaujančius išbaigtumo, precizikos ir rafinuotumo. Pirmiausia čia prisimeni Vegos su aktore lėlininke Ona Pučkoriute sukurta miniatiūrinį spektakliuką pagal Hanso Christiano Anderseno „Undinėlę“, vaidintą stačiai ant nedidelio stalelio. Kartą antrąją Šv. Kalėdų dieną surinkau kelis savo šeimos vaikus ir pakviečiau į namus Vegą bei Onutę su spektakliu. Suaukę ir vaikai su vienodu malonumu žiūrėjom spektaklį, kuriame paslaptingą gyvenimą gyveno mažos plokščios kartoninės lėlytės, padažytos ir papuoštos plunksnom, per akvarelines marias plaukė sau laivelis, plevėno šešėliai. Su tuo spektakliu aktorė keliavo po Lietuvą, teko apsilankyti ir Amerikoje.

Vegos piešiniai ir raiziniai „pagoniškais“ motyvais – tos laisvai improvizuotos arlekinadų, liaudies linksminiojo teatro scenos, kurios savaip siejasi su aikštės teatro Kalėdų ar Užgavėnių vaidinimais. Juos atrandame ne tik jos grafikos darbuose, bet ir scenovaizdžių eskizuose bei jautriai išgyventuose, ekspresyviuose eilėraščių posmuose, kur taip pat dažnai aptinki spalvą, „matai“ kompoziciją, net užuodi kvapus.

*Sniegenos baltas pėdsakas
Suaizėjęs voratinkliu asfaltas
Traškančių sausainių kvapas
Praeivio paliktas
Katytės tiktai akys matosi
Kūnelio nēr – dar nejudą
Su sniegu susiliejo
Lapkričio sekmadienis iš lėto
Nyksta daiktų kontūrais
Ir balos traukiasi ledu
Internatas Dzūkų gatvėj
Berniuko šviesių galvą temdo
Ir norisi kad rytdienos nebūtų
Niekad*

Mirties, persimainymo, dramatiško virsmo gamtoje ir žmonių gyvenime tema, ko gero, sudaro Vegos kūrybos esmę. Įsiklausykime: Vega – Žvaigždė sukūrė savo stebuklą „Miraklio“ pavadinimu. Bet žvaigždei užgesus, užgeso ir stebuklas. Ir ačiū Dievui, nes niekas niekuomet negalės sumanyti ar pakartoti to, kas buvo užgimę neramioje Vegos vaizduotėje. Žmonės „Miraklio“ vaidinimų nepamirš, nepamirš jų ir Vilnelės vandenys, ir laiko nudilinti miesto akmenys. □

Vega Vaičiūnaitė.

Viena iš „Miraklio“ lėlių: pusiau žmogus, pusiau paukštis.

Užrašai iš Cape Cod: skulptorių Vitolį Dragūnevičių prisimenant

STASYS GOŠTAUTAS

Žinomus Freiburgo mokyklos dailininkus, skulptorius ir keramikus pažįstame ir seniai įvertinome. Turbūt labai nedaug liko tų, kurių dar nepažįstame. Toji mokykla davė tiek daug talentų, kad be jos išeivijos dailės klestėjimas liktų nepaaiškinamas. Prieš metus miręs Vitolis Juozas Dragūnevičius (1927–2009) mums primena, kad dar ne viską žinome. Vitolis, talentingas biustų, paminklų ir statulų kūrėjas, puikus braižytojas ir dailininkas, vertino meną taip aukštai, kad visą gyvenimą bandė pasiekti jo tobulybę. Bergsonas pripažino meną kaip tiesioginį realybės, o ne medžiaginės gyvybės regėjimą, kartais sutapatinamą su idealizmu.

Nežinau, kodėl Vitolis taip užsispyrusiai reikalavo iš savęs daugiau, negu jo numylėti Florencijos meistrai, kurie darė viską pagal užsakymus, ir jeigu Medici ar Sforca nebūtų sumokėję, kažki kur jų kūryba būtų šiandien.

Vitolis Dragūnevičius gimė Utenoje 1927 m. Būdamas 17 metų, atsidūrė Hannau stovykloje, o po dviejų metų pasiekė Freiburgą, kur įstojo į Jonyno ką tik įsteigtą meno ir amatų mokyklą po prancūzų vėliava. Šioje mokykloje, kaip jau žinome, išaugo nauja dailininkų karta.

Gavęs iš Amerikos dėžę aliejinių dažų, jis baisiai norėjo mokytis tapybos, bet, tikėsimės tuo ar ne, klasės buvo užpildytos, ir Vitolis gavo pasiūlymą stoti į skulptūros klasę. Taip vietoj tapytojo tapęs skulptoriumi, su didžiausia širdgėla atidavė savo mylimus dažus ne kam kitam, o Vytautui Ignui, rodos, tada jis dar buvo Ignatavičius, bet jų draugystė neiširo ir dar šiandien ALKOJE (Putname, Ct.) galima rasti Ignogalvutę, sukurta Vitolio.

Jo mokytojai buvo Aleksandras Marčiulionis ir Teisutis Zikaras, o klasės draugai – Antanas Mončys, Boleslovas Milaknis, Vytautas Raulinaitis, Balys Grėbliūnas, Juozas Pivoriūnas ir Ramojus Mozoliauskas, neblogo grupė, kuri Marčiulionio pedagoginio talento dėka pagyvino išeivijos skulptūros panoramą.

Nors Vitolis laimėjo premiją testuoti mokslus su Mončiu Paryžiuje, gavęs JAV vizą, atvyko pas tėvus į Hartfordą, Ct. Po dvejų metų, pašauktas į kariuomenę, vėl grįžo į Vokietiją ir pagaliau atsidūrė Paryžiuje, „Ecole Nationale Supérieure des Beaux-Arts“ meno mokykloje, kur skulptūrą dėstė Hubertas Yencesse, beje, žymus olimpinis medalių kūrėjas. Vitolis laikinai apsisitojo pas Freiburgo laikų piešimo mokytoją – V. Kasiulį. Baigęs mokslus 1955 m., porą mėnesių važinėjo po Florenciją, Veneciją, Romą ir Milaną. Paryžius ir kelionės po Italiją subrandino Vitolį menui ir paruošė kūrybiniam gyvenimui.

Grįžo į JAV laivu „Andrea Doria“, kuris, praėjus metams, nuskendo prie Nantucketto, Ma. Iš tų kelionių liko nemažai įdomių laiškų, rašytų būsimai žmonai. 1954 m. Vitolis rašė apie parodas, viena iš jų – Arbit Blato: „Tikrumoje jis yra iš Lietuvos. Paveikslai spalvingi, įdomios temos ir stiprus. Vienu žodžiu ...man padarė neblogo išpūdį,“ – rašė birželio 12 d.

Sausio 18 d., 1955 m. štai ką brūkštelėjo savo būsimai žmonai: *Šiandien buvo Kasiulio parodos atidarymas su šampanų ir užkandžiais. Jau tas dalykas nėra naujas, nes berods jau dešimta jo renčiama paroda Paryžiuje. Vienas trūkumas kad ne-*

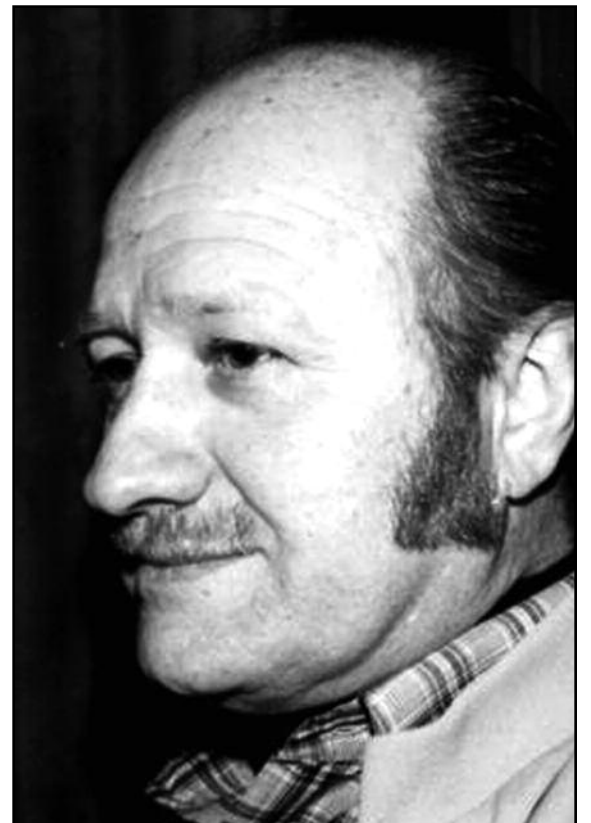
Freiburgo meno mokyklos skulptūros klasės mokiniai. Apie 1947 m. Iš kairės į dešinę: Vitolis Dragūnevičius, Juozas Pivoriūnas, Ramojus Mozoliauskas, Antanas Mončys ir Vladas Petryla.

didelė galerija ir negalėjo būt iškabinta daugiau paveikslų – vos šešiolika. Paveikslai įdomus temomis, savyti, spalvingi ir kaip esi pastebėjusi elegantiški. Malonu, kaip lietuvis menininkas gerai pasirodo su savo kūryba Paryžiuje.

Bet įdomiausias buvo jo susižavėjimas ką tik mirusiu André Derainu (1880–1954): *Šiandien aplankiau apžvalginę André Derain tapybos parodą (jis mirė prieš kelis mėnesius). Jis nėra tapytojas su savo stiprių stiliumi, atvirkščiai, veik kiekvienas paveikslas yra naujų kelių atidarymas ir nesustoji mas vietoj. Tuo tarpu kiti yra charakteringai isireiškę: kiekvieną dieną Derain keliai su naujom idėjom, tuo tarpu, jeigu jis galėtų sustot ir išvystit vakarykščias...* Atrodo, kad Dragūnevičiui patiko Deraino fovizmas, atrastas kartu su jo mėgstamu H. Matisse, ikūnijusiu tapytojo, skulptoriaus ir braižytojo bruožų sintezę.

Florencijoje jį sužavėjo Donatello ir Michelangelo, abu – genialūs ir labai skirtingi. Bet ypatingai Vitolis mėgo du prancūzų skulptorius. Vienas iš jų – Aristide Maillol (1861–1944), kuriuo Vitolis žavėjosi dar nuo Freiburgo laikų. Iš

Maillolio „Nimfų“ jis pasiskolino „galvutes“; Maillolis visam gyvenimui liko mėgstamiausias Vitolio skulptorius. Ne menkesnį išpūdį jam padarė Charles Despiau (1874–1946), Anatole de Monzie pavadintas „prancūzų Donatello“, Rodino padėjėjas, palikęs įdomių klasikinių skulptūrų, tarp jų – daugybę bronzinių portretų. Maillolis ir Despiau nemenkai veikė Vitolį, kuris, kaip ir jo mylimi meistrai, neskubėjo būti pripažintas. Visa avantiūra prasidėjo nuo modelio ir nepaprastos kantrybės, nei laikas, nei darbo sunkumas Vitolio nevargino. Gal todėl Charles Despiau dėka Vitolis „atrado“ save ir eidavo į Metropolitan meno muziejų, N.Y., pamąstyti kartu su Despiau.

Vitolis Dragūnevičius

1957 m. išvažiavo į Vermontą „Rock of Ages Monuments“, kur išmoko dirbti su sunkiu granitu, reikalingu paminklų gamybai. Ten dirbo ir Vitolio žmona Gražina Krasauskaitė, baigusi Hartfordo meno mokyklą. Pasakui, 1960 m., jau su žmona vėl aplanko Europos meno centrus.

Šeštą dešimtmetį dirbo Bronx, N.Y., kur sukūrė įdomias skulptūreles iš bronzos, tai buvo portretai, arba, kaip man patinka jas vadinti, „galvutės“: Valiūnų, V. Vebeliūno, B. Raucikienės, o turbūt vieni iš žymiausių portretų būtų jo žmonos Gražinos ir Nijolės Ulenienės.

Kiek jų iš viso sukūrė – nežinau. Iš tiesų, jam nerūpėjo nei darbų skaičius, nei garbė, daug svarbiau buvo sukurti ką nors panašaus į meną ir tuo pasidžiaugti. Vitolis sukūrė ne tik mažų grakščių biustų, bet ir didelių skulptūrų. Nežinia, ar jis registravo savo kūrinius, gal Vitolis – antrasis V. Petravičius, kuris irgi nežinojo nei savo darbų skaičiaus, nei jų sukūrimo datų. Vizgirda ir daugelis kitų dailininkų turėjo savo darbų dienyną.

Nukelta į 8 psl.

Muzikė Nijolė Ulenienė iš Niujorko. Vytauto Maželio nuotr.

Gražina Dragūnevičienė. Vytauto Maželio nuotr.

Trijų draugų drama karo akivaizdoje

ALDONA ŽEMAITYTĖ

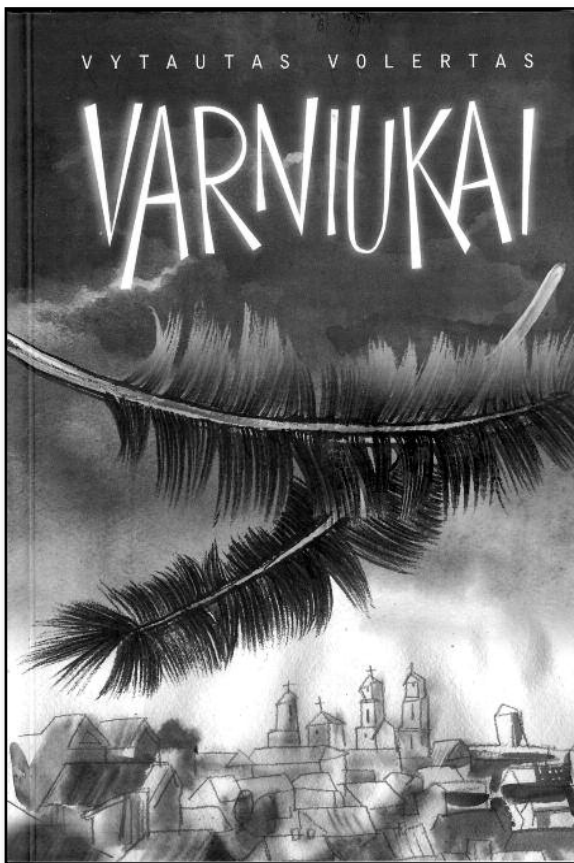
Šių metų rugpjūtyje Vytautas Volertas švęs savo 90-mečio jubiliejų. Mane, tarkim, kur kas jaunesnės kartos atstovė, visą laiką stebino ir žavėjo gyvenimo kelyje sutiktų Amerikos lietuvių „antrosios bangos“ ilgaamžiško kūrybinumo paslaptis. Bernardas Brazdžionis ir Kazys Bradūnas iki paskutiniųjų šios žemės gyvenimo dienų išlaikę žerintį gyvastingumo talismaną. Arba: Jadvyga ir Adolfas Damušiai, Vilius Bražėnas, Ona Mikulskienė, savo šimtmečio proga sušokusi lietuvišką suktinį... Sąrašą būtų galima tęsti, tik ar bereikia... Tiesiog įdomu, iš kokių versmių jie sėmė ir semia tą gyvybingumą, išmintingą santykį su tikrove, kūrybinę potenciją. Gal dėl to, kad jaunystėje gavę gerą dozę tautinio ir pilietinio auklėjimo Lietuvoje, pakliuvę į svetimą kultūrą svetur, užsigrūdino lietuviškam idealizmui ir aktyviai kūrybinei veiklai lietuovybės išsaugojimo prasme.

Taigi ir Vytautas Volertas, daugelio romanų, novelių, apysakų, publicistinių komentarų autorius, iki šiol nepaleido, vaizdžiai sakant, plunksnos, ir 2010 metais į laisvę fondo Lietuvos filialas išleido jo romaną „Varniukai“ (dail. Marius Zavadskis, „Morkūnas ir Ko spaustuvė Kaune).

Nenoriu sakyti, kad šis kūrinys yra Vytauto Volerto gulgės giesmė, bet savo skaudžiu siužetu, neabejinga rašytojo reakcija į jo vaizduojamus ir aprašomus įvykius jis man primena geriausius V. Volerto literatūrinio gyvenimo metus.

Siužetas gana nesudėtingas. Antrojo pasaulinio karo metai, vokiečių (nacių) okupacijos apimtas Kaunas. Autorius, būdamas dzūkas, nuklįsta ir į mielas gimtųjų vietų apylinkes (Seirijai, Lazdijai, Alytus). Pagrindinis veikėjas – studentas Andrius Žėkas, atsidūręs sudėtingose okupantų nacių diktuojamose situacijose, ir jo draugai, suvesti ne tik atsitiktinių aplinkybių, bet ir mokyklinių metų prisiminimų ir atsitikimų. „Pusraudonis“, atseit, bolševikuojantis, kaip jį dėl nelemtai susiklosčiusių jaunystės paklydimų vadina patriotiškai nusiteikę bendraamžiai, Zigmas Valenta, skurdaus Dzūkijos valstiečio vaikas. „Grynas lietuvis“, anot vieno iš veikėjų duotos charakteristikos, ateitininkas Tadas Subačius. Prie jų prisijungęs būsimas vargonininkas Juozas Buklierius. Visi jie perleidžiami per būsimą inžinieriaus Andriaus sugestijų ir apmąstymų prizmę. Galbūt per paties autoriaus išgyventų praeities įvykių sampratą. Visi jie, anot Andriaus, „varniukai“, neapsiplunksnavę dvidešimtmečiai, „surišti kaip vienos rankos pirštai.“ Juos jungė vienodi rūpesčiai ir dėl savęs, ir dėl Lietuvos išlikimo tarp dviejų – Rytų ir Vakarų – okupacijų. Ir dabita ateitinių veikėjas Tadas, ir gimnazijos metų nepilnavertiškumo kompleksuose susigūžęs Andrius, ir bolševikuojančio „šunadvokočio“ įtakon pakliuvęs Zigmas buvo suvienyti rūpesčio, kas laukia Lietuvos nacių valdymo metais ir kuo jį taps, jei Hitlerį nugalės Stalinas. Jų svajonės, įsivaizdavimas, kaip turėtų tvarkytis nepriklausoma valstybė, jų idealizmas, sumišęs su natūraliu vartotojo išlikimo instinktu, išsilieja toje realistinėje epinėje drobėje, kuri būdinga daugeliui V. Volerto kūrinių, tik šiuokart nutapyta dramatiškai skausmingesniais potėpiais.

Kaimo ir miesto suartėjimas vyksta ypatingomis – okupacijos – sąlygomis. „Kaimas, palaimintas kaimas. Karo metas jį šventu padarė. Kad ir kiek iš jo vokiečiai lupė, kiek plėšė, bet ten kiekvieno kampo neapuostysi ir nesurasi, kiek gėrybių paslėpta. Kaip gera buvo tiems miestiečiams, kurie kaime turėjo giminių ar bent pažįstamų“ (p. 71). Nacių valdymo metus rašytojas apnuogina, nepalikdamas vilčių, kad tai buvo geriau negu sovietų aneksijos laikotarpis. „Viens raudonas kaip šėtonas, kitas rudas kaip šuva“, – aidu atsimuša liaudies kūrybos eilutės, iš tų dienų Pupų Dėdės repertuaro...

Romaną „Varniukai“ galima vadinti ir politiniu (politinis angažuotumas būdingas V. Volertui, jaučiančiam save aktyviu tautos piliečiu), tačiau vis dėlto viršų jame ima emocijomis ir dramatismu nuspalvintas epinis pasakojimas apie laiką, kuris mūsų literatūroje mažai kieno aprašytas. (Kad ir literatūrinis-meninis to meto gyvenimas susilaukė tik a. a. prof. Vytauto Kubiliaus monografijos „Nenu-tildyta mūza“.) Epinis pasakojimas romane paįvairinamas reljefiškais gamtos vaizdais, nuotaikų refleksijomis, lyriniais (kartais sentimentalokais – Andriaus ir Zinos santykių linija) nukrypimais, filosofiniais įvedžiojimais ir įžvalgomis. „Taip laikas, tasai nenaudėlis, atstūmė apsisėlusį, apsi-purkštusį spalio mėnesio pirmadienį. Atrodė, kad užsikimšo viso pasaulio dūmtraukiai, viskas ir visa buvo aprūkė, apsidūmavę, o iš viršaus pro tą rūką skverbėsi drėgmė. Nelijo, ne, tik drengė. Ir drengė su pagela, net rankos grubo.“ (p. 227). Ar tai neprimena V. Krėvės apsakymo apie piemenuko dalią...

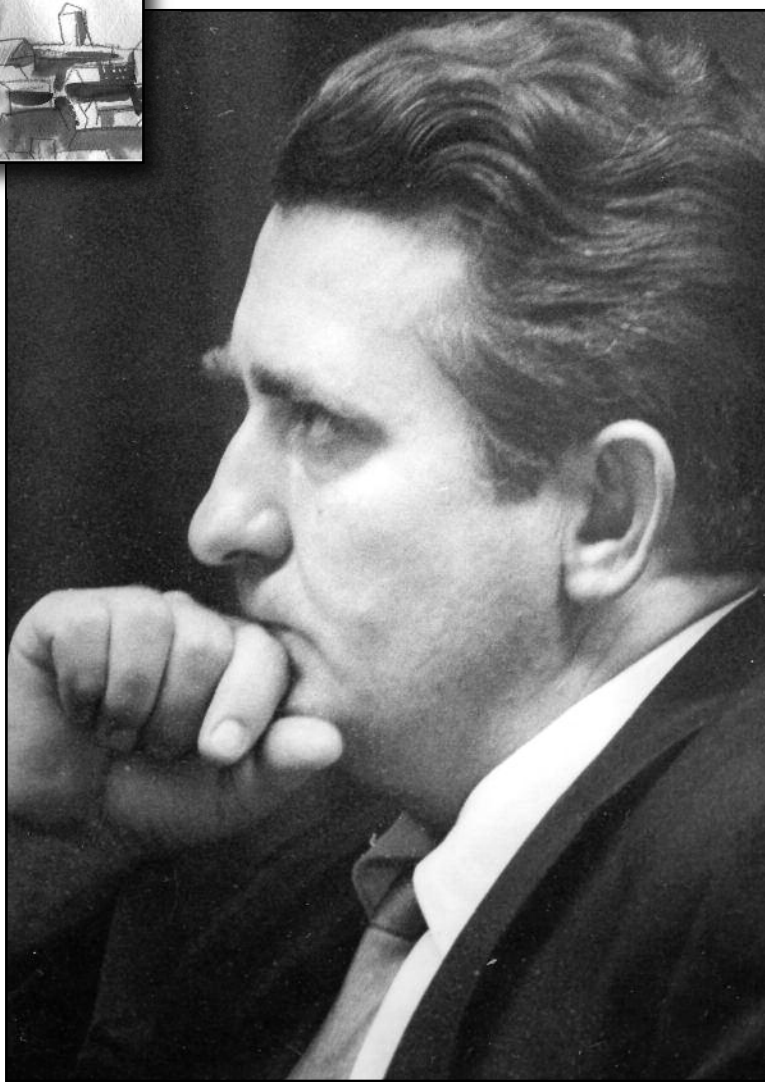
„Varniukų“ tekstas tirštai pripildytas ir svarbių įvykių, ir tik konkrečiam veikėjui svarbių detalių, pokalbių, svarstymų, mąstymų vienumoje, ieškant išeities iš galbūt beviltiškų situacijų. Romaną priekin varo siužetas, veikėjų charakteristikos, gamtovaizdžių detalizavimas ir akvarelinis jų piešinys, o pilietinį publicistikos karštį palaiko dialogai, mąstymai, autoriaus išvados, negailėtingos aprašomam laikui ir žmonių poelgiams. Tai gi romane susiduria (galbūt susiliečia) beletristika ir publicistika. Ar tai blogai? Sakyčiau, ne, nes toks yra rašytojo išsikeltas uždavinys, jo sprendimas, tokia autoriaus kultūrinė ir asmeninė nuostata, pasirenkant meninės išraiškos priemones.

Garbaus amžiaus rašytojas šiame kūrinyje tarsi nori sugiedoti savo gulgės giesmę – sudėti į jį jaunystės dienų karštį, brandaus gyvenimo patirtį, senatvės išmintį. Manau, kad jam tai pavyksta. Bet knygą reikia skaityti ne paviršutiniškai, akims bėgant eilučių paviršiumi, kaip įprasta šiais padidinto tempo laikais, o įsigilinant ir išipareigojant, sugrįžtant prie jau perskaitytų puslapių ir pasveriant atskirų frazių turinį ir esmę.

Romano veiksmas vystosi ištis dramatiškai. Andrius Žėkas, likimo nublokštas susieti savo

gyvenimą su Zina, moters, slėpusios žydę ir per tai atsidūrusios Vokietijos konclageryje, dukra, išsviedžiamas iš bolševikų susprogdinto traukinio (jame žuvo jo mylimoji), kad pamatytų visą savo žygio ir išipareigojimo beprasmybę. Tadas Subačius, idealizmo vedamas į generolo P. Plechavičiaus rinktinę, išgabenamas į ... vokiečių kariuomenę. Zigmas Valenta, slapstydamasis nuo jį „kabinančių“ bolševikų, bėga į Vokietiją pats. Vargonininkas Juozas, tas linksmuolis, lengvo charakterio pragmatikas, išprotėja (gal jam atskartoja vaikystėje persirgta epilepsija), kai enkavedistai pastato jį prie tvoros sušaudyti.

Gal autorius pernelyg sudramatina įvykius? Manau, kad jis sąžiningai stengiasi atkurti tą psichologinę atmosferą, kurioje atsidūrė dvidešimtmečiai jaunuoliai, dar ne tiek savarankiški, kad įvykdytų tokius žygius, apie kokius per tris drauges, jų amžininkes, aprašė B. Pūkelevičiūtė savo romane „Aštuoni lapai“. V. Volerto romano veikėjai šiek tiek infantiliski, neapsiplunksnavę

Vytautas Volertas

Vyt. Maželio nuotr.

varniukai, bet pasiryžę pasiaukoti dėl vienas kito, suprasdami savo beviltišką padėtį. „Karas mus beveik kiekvieną susodino į vežimėlius ir nustūmė pakalniui... Esam bevaliai. Riedam baisiu greičiu“, – sako Zigmas, vienas iš Andriaus draugų. Karo didvyriai ir niekšai atsiranda be pastangų, – tokią išvadą padaro autorius.

Romane galima pasigesti autoriaus humoristinio požiūrio į daugelį situacijų (jos taip meistriškai pateikiamos jau minėtame Birutės Pūkelevičiūtės romane), veikėjų autoironijos. O juk ši viena aukščiausių (ir sudėtingiausių, deja) literatūrinių priemonių dažnai pagelbsti autoriui ir jo kūrinių veikėjams pabėgti nuo depresijos ir pasyvumo. Jaunieji „varniukai“ romane pernelyg rimti, susirūpinę, filosofuojantys ir rezignuojantys.

„Dieve mano, priešai ir priešai visose pusėse... Tai kas, kad sodai baltom liepsnom dega, kad visa erdvė virpa nuo paukščių šėlsmo, o ankstyva rasa kvepia rytais šampanu“... Andrius ir jo draugai to gėrimo dar niekada nebuvo ragavę. Tai liudija, kokia laiko bedugnė skiria 1944 metų jaunimą nuo dabartinio. Bet ar tai reiškia, kad per tą bedugnę negalima rasti kelio vieniems pas kitus? □

Broniaus Nainio knygos „Lietuvos laisvinimo keliu“ sutiktuvs

2010 m. lapkričio 28 d. Pasaulio lietuvių centro Lietuvių dailės muziejuje

ALEKSAS VITKUS

JAV LB 50-mečio minėjimo proga Nainys buvo paprašytas parašyti jos istoriją, kurią jis aprašė 2001 m. pasirodžiusioje knygoje „Lietuvai ir lietuvybei“. Man teko garbė tą knygą apibūdinti jos sutiktuvsė. Tuomet gailėjausi, kad tos knygos buvo išleista tik 750 egzempliorių, žinodamas autoriaus norą, kad knyga būtų labai tinkama ir skaitytojui Lietuvoje, kuris nedaug nežino apie išeiviją ir jos darbą dėl Lietuvos laisvinimo ir lietuvybės išlaikymo už Lietuvos ribų.

JAV LB 50-ties metų veiklos jubiliejaus minėjime Nainys pasakė kalbą, kurioje jis klausė: „Kur gauti pinigų išleisti jo planuojamai platesnei knygai apie Lietuvių Bendruomenės kasdienę veiklą, rūpesčius ir jo kritišką požiūrį į daugelį jos vyksmų, išreikštą gausiuose „Pasaulio lietuvių“ žurnalo įžanginiuose?“ Jo keli prašymai Lietuvių Fondui (LF) dėl lėšų gavimo tokios knygos išleidimui ten nerado atgarsio. Ne man kritikuoti LF Pelnų skirstymo komisiją, bet užtat turiu su pasitenkinimu pabrėžti, kad Nainys, daug metų kaupęs medžiagą, būdamas atkaklus, kietas ir bekompromisinis Lietuvos patriotas, nebijantis pasakyti savo nuomonę, nors ji kartais būtų ir nepopuliari, nepasidavė ir išleido knygą savo lėšomis, pavadinęs ją „Lietuvos laisvinimo keliu“ su labai tinkama paantrašte – „Pasaulio Lietuvių Bendruomenės veiklos atspindžiai“.

Knyga sudaryta pagal kalendorinę įvykių eigą iš PLB visuomeninę ir politinę veiklą aprašančių straipsnių, daugiausia Nainio rašytų vedamųjų, skelbtų PLB žurnale „Pasaulio lietuvis“. Juose ir atsispindi PLB valdybos bei jos talkininkų, ypač JAV, Kanados ir Australijos Lietuvių Bendruomenių, kaip veikliausių veiksmų Lietuvos laisvinimo srityje, darbai. Kaip ir buvo galima laukti, autorius labai vaizdžiai, net intriguojančiai, aprašo įvairių LB grupių veiklą Lietuvos laisvinimo darbo kelyje, nevengdamas paplakti ir tuos, kurie, jo nuomone, tam darbui trukdė. Nainio stilius gyvas ir patraukiantis skaitytojo dėmesį. Čia rasite ir kitų straipsnių, pranešimų, nutarimų, kurių autoriai buvo žinomi bendruomenės veikėjai: Vytautas Kamantas, Algimantas Gečys, Tomas Remeikis, Juozas Danys, Algimantas Gureckas ir kiti.

Pradžioje pagrindinis politinis veiksnys išeivijoje buvo dar Lietuvoje susikūręs Vyriausias Lietuvos išlaisvinimo komitetas (VLIK'as), po karo vėl atkurtas Vokietijoje, ten paskelbęs garsiąją *Lietuvių Chartą* ir taip įsteigęs PLB.

Iš pirmosios lietuvių politinių grupių bangos sudaryta Amerikos lietuvių taryba (ALT'a) 1952 m. Amerikoje įkurtai JAV LB dirbti politinį darbą draudė. Praėjo apie 20 metų, kol 1971 m. JAV LB taryba nutarė JAV LB formaliai pakviesti į Lietuvos laisvinimo srities veiklą, kurią jau gerokai anksčiau neoficialiai vykdė LB apylinkės ir apygardos. Tokį LB žingsnį paskatino palyginti menkas tuometinio ALT'os veiklumas. Kaip pradinės LB veiklos pavyzdį galima paminėti surengtas demonstracijas prieš N. Chruščiovą, 1959 m. atvykusį į Ameriką, pradėta akcija aprūpinti plačiąją Amerikos spaudą nušviečiant Lietuvos reikalus, laišku rašymas Kongreso nariams, Vasario 16 d. minėjimus, sėkminga Simo Kudirkos gelbėjimo veikla ir daug kitų.

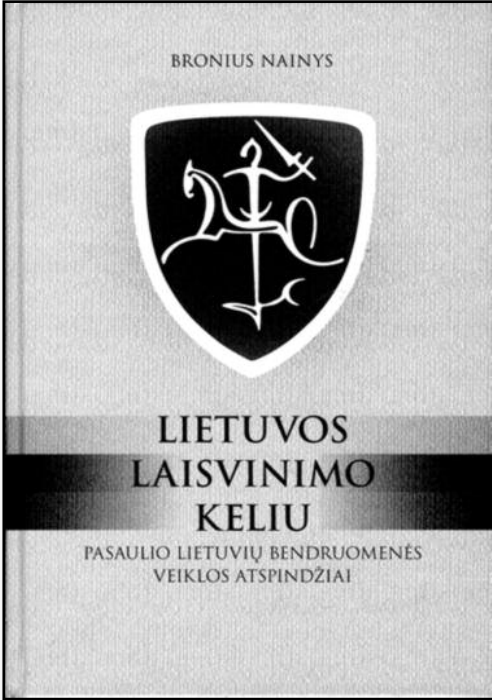
ALT'a pradžioje ruošdavo Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo dienos – Vasario 16-osios – minėjimus ir tuo pasinaudodavo pasirinkti savo veiklai pinigų. Į minėjimus būdavo kviečiami Amerikos valdžios pareigūnai, pradedant vietiniais politikais, merais, Kongreso atstovais, baigiant net senatoriais, jų prašant tokių minėjimų dalyvių nutarimus perduoti Senatui, Atstovų rūmams, JAV valstybės sekretoriui ar net krašto prezidentui.

Bendruomenė atlikdavo visus įprastinius darbus, nevengdama ir didesnių uždavinių. Buvo rengiamos Tautinių šokių ir dainų šventės, Mokslo ir kūrybos simpoziumai, teatro festivaliai, ruošiamos Mokytojų studijų savaitės, šaukiami LB darbuotojų suvažiavimai, steigiamos ir remiamos lituanistinės mokyklos ir t. t.

Bet tikrai beveik profesionali Lietuvos laisvinimo veikla prasidėjo tik 1973 m., sudarius JAV LB Visuomeninių reikalų tarybą, vadovaujamą Algimanto Gečio. Knygoje galima atrasti ir laimėjimus, pasiektus ryžtingai skverbiantis į JAV vyriausybės įstaigas Washington, DC, nevengiant netgi abiejų partijų – respublikonų ir demokratų – viršūnių. Taip, pvz., buvo gautas prezidento Jimmy Carterio pažadas Nepriklausomos Lietuvos diplomatinei tarnybai leisti skirti naujus atstovus, pasirūpinant ir lėšomis jų išlaikymui.

PLB taip, kaip ir VLIK'as, niekada neatsisakė bendradarbiauti, ji taip pat nepraleido progos dalyvauti tarptautinėse konferencijose, kurių metu ir atsirado 1975 m. pasirašyti Helsinkio aktai, Kopenhagos manifestas, Madrido susitarimai ir t. t.

Pasiektas didelis laimėjimas ir Australijoje, kur buvo ilgai kovota su Australijos premjero Gougho Whitlamo 1974 m. paskelbtu Baltijos valstybių *de jure* pripažinimu Sovietų Sąjungai. Užtruko beveik metus, kol protestai, demonstracijos ir pokalbiai pasiekė savo tikslą. Atėjęs į valdžią naujas opozicijos atstovas Malcolm Fraseris savo pažadą ištesėjo ir Baltijos šalių aneksijos pripažinimą atšaukė.

Kažkas panašaus vyko ir Amerikoje. Kai buvo sužinota, kad JAV Valstybės departamentas ketino pripažinti Baltijos valstybių aneksiją, tūkstančiai laišku ir telegramų užvertė Baltuosius rūmus. Netrukus LB atstovams iš Valstybės departamento buvo pranešta, jog nors kitoje Europos saugumo konferencijoje Amerika ir toliau tęs Baltijos valstybių okupacijos nepripažinimo politiką, ji nėra išipareigojusi nieko daryti Baltijos kraštams išlaisvinti. Amerika tuo atveju nenumatė jokių karinių, politinių ar diplomatinių žygių.

Knygos autorius plačiai aprašo ir paskutiniųjų okupacijos metų įvykius, inspiravusius Lietuvos nepriklausomybės atkūrimą 1990 m. kovo 11 d.

Knygos įvade Nainys pripažįsta, kad joje pateikiama Bendruomenės Lietuvos laisvinimo visuomeninių politinių atliktų darbų istorija toli gražu nėra pilna. „Lietuvos laisvinimo keliu“ daro malonų meniškai apipavidalintos knygos išpūdi, skaitytojui ji pateikiama kietais viršeliais, su viduryje esančia daugiau ar mažiau reikšminga iliustracine LB veiklos medžiaga. Pasigėdau joje paminėtų žmonių vardyno. Praverstų ir nagrinėtų temų, konferencijų ir kitų reikšmingų įvykių, nors ir sutrumpinta, rodyklė (indeksas). □

PRANAS JURKUS

Kadangi nauja Broniaus Nainio knyga stora – daugiau nei penkių šimtų puslapių – norėdamas sąžiningai darbą atlikti, skaičiau tikrai tam tikras vietas, varčiau, ieškojau, stebėjausi straipsnių įvairumu, skaitytais ir neskaitytais, nematytais ir nežinomais straipsniais ir jų autoriais. Knyga iliustruota, nepaprastai gerai atrodo, informatyvi, atsigrėžia į dešimtmečių istorijos įvykius, bando įminti praeities įvykių, kurių daugelis nežinojo arba jau pamiršo, mįsles. Tikrai tam asmeniui, kuris nedalyvavo LB veikloje, gali būti įdomu į ją pažiūrėti istoriškai, o ypač tiems, kurie vienu ar kitu būdu dabar domisi LB praeitimi bei ieško buvusių intrigų tarp PLB ir kitų organizacijų. Vis dėlto knyga – didelis rinkinys ir apskritai išeivijos žinių šaltinis – LB istorija. Ji – mūsų visų turtas bei pasigėrėjimas. Džiaugiamės vieno žmogaus pastangomis, esame jam dėkingi už jo asmenines pastangas.

Pirmiausia, knyga išpūdinga savo forma ir apimtimi. Turinys labai aiškiai parodo įvykių eigą. Nemanau, kad ji bus skaitoma kaip romanas. Bet besidomintis skaitytojas, norintis surasti geidžiamą straipsnį, lengvai pagal metus jį suras. Vis dėlto patariu visiems, kurie šią knygą išgys, atkreipti dėmesį į patrauklų autoriaus įvadą bei LB darbo pradžios išsamų apibūdinimą, kur paaiškinama knygos išleidimo prasmė ir tikslas.

Žinome, kad LB vadovai seniai manė išleisti knygą: būtinai padaryti atranką bei paruošti veikalą Bendruomenės visuomeninių – Lietuvos laisvinimo darbų aprašymą. Siūlyta už atlyginimą samdyti autore, o išleidimui Lietuvių Fondas skirtų pinigų. Garbingas užmojis... Tačiau keista, kodėl tai nebuvo pasiūlyta Broniui Nainiui, jam šią knygą rašant ir leidžiant?

Bet knygos autorius suprato, kad nėra kada laukti. Tai sutapo su jo seniai puoselėjamu užmoju vienu ar kitu būdu užpildyti šią spragą. Tuo labiau, kad jis pastebėjo, jog mumis, išeiviais, Lietuvoje mažai domimasi ir beveik nieko nežinoma apie Pasaulio Lietuvių Bendruomenės veiklą. Net pačiose šviesuomenės viršūnėse LB ar PLB veikla yra tarsi *terra incognita*. Manychiau, kad pravartu ir mums patiems, ypač jaunesnėms kartoms, susidomėti JAV LB istorija ir susipažinti su ja bei jos veiklos subtilumais. Lietuvių Bendruomenė veikia ir dabar, o iš praeities mes mokomės – tad kviečiame visus jaunuosius prisijungti prie LB.

Neperdėsiu sakdamas, jog Lietuvos laisvinimo kelias buvo ilgas, varginas, įkyrus, sudėtingas, platus bei margaspalvis. Mes juo keliavome visi, 1944 m. išeiviai, kad ir kur bebūtume atsidūrę. Visi prisidėjome savo asmeniniu ar organizaciniu įnašu. Todėl man peršasi mintis tą platų kelią palyginti su vairovystė – optiniu reiškiniu, apimančiu daugelį spalvų. Be abejo, didelis indėlis Lietuvos laisvinimo kelyje tenka LB, kuri daug pasidarbavo ir toje vairovystėje šviesiai žiba. Bet tuo pačiu noriu pabrėžti, kad buvo ir kitų asmenų bei organizacijų, prisidėjusių savais įnašais, kaip antai laisvos Lietuvos Respublikos diplomatija tremtyje, VLIK'as – Vyriausias Lietuvos išlaisvinimo komitetas, ALT'a – Amerikos lietuvių taryba, skautai, ateitininkai, politinės organizacijos: demokratai, respublikonai, įvairūs kultūriniai sambūriai, būreliai, grupės, net ir paprasti pavieniai asmenys, kurie nuo pirmosios okupacijos dienos, pasklidę po visą pasaulį, skleidė žinias apie pavergtą Lietuvą, jos neteisėtą okupaciją, priespaudą ir viltį, trokšdami jai laisvės, prašė ir maldaavo užsienio politikų užtarimo. Jie visi šviečia Lietuvos laisvinimo kelio vairovystėje. Apibendrinant galime tik pasidžiaugti, kad turime Bronių Nainį, kuris savo darbštumo ir neišsenkančios energijos dėka pateikė mums šį veikalą. □

Kitame „Kultūros“ numeryje skaitykite Giedrės Braun straipsnį, skirtą B. Nainio knygai aptarti.

Intelligentiškumas kaip dialogas ir įsipareigojimas

Atkelta iš 2 psl.

Meilė pilna intelligentiškumo, o intelligentiškumas pilnas meilės.

Humanizmas randa bendrą kalbą: Maniau, kad sakysi, jog teisingumo reikėtų laukti ne šiame pasaulyje, o kitame. Bet dabar matau, kad tu, kaip ir aš, lauki atsakymo šiame gyvenime. Taigi dabar pamatysime, tavo ar mano būdas geriau tinka pasauliui.

Bažnyčia, siekdama būti pavyzdžiu: Priimu tavo iššūkį. Viliuosi, kad jei bažnyčia augs kaip meilės pavyzdys, išvysi, kad Dievas visada veikia pasaulyje.

Humanizmas: Gerai. Stebiu.

Pavyzdys. Šis dialogas užsimena apie darbus, kurie mūsų laukia intelligentiškumo sferoje. Palyginus su pasauliu prieš šimtą metų, šiandien kultūrų ir kitų tikėjimų įtaka mus paveikia anksčiau ir stipriau. Blaškomės tarp dviejų, vienas kitam kartais prieštaraujančių reikalavimų: iš vienos pusės, išlaikyti katalikišką tapatybę, iš kitos – būti piligrimais, einančiais į pasaulį ir matančiais kitus ne kaip priešus, o kaip Dievo vaikus. Ir Jonas Paulius II, ir Benediktas XVI kviečia mus apaštalauti, bet abu primena, kad tai visų pirma reiškia būti meilės

pavyzdžiais. O meilė, sako Benediktas XVI, turi būti pilna intelligentiškumo.

Užuovėja. Kai meilė ir intelligentiškumas suvienyti, vaizdas, išskylantis prieš akis, nebūtinai akademiškas. Intelligentiška meilė gyvuoja šeimų, mokyklų, labdarių kasdieniniame, apgalvotame gyvenime. Atsimenu, kai draugai studijavo teisę, gavau laišką iš jų mokyklos: jie prašė, kad būčiau supratingas ir duočiau draugui laiko studijuoti. Manau, kad Dievas norėtų, kad aš ir toliau būčiau toks draugas, ir ne tik būsimesiems teisininkams, bet ir visiems kitiems, ypač artimiesiems. Mums visiems reikia tokio žmogaus, kuris, kai reikia, suteikia užuovėją – kad galėtumėme apmąstyti, paskaityti, pasimelsti, paieškoti žodžių minčiai išreikšti. Dieve, duok stiprybės ir intelligentiškumo būti tuo, kuris nelaukia tos užuovėjos, bet moka suteikti ją kitiems.

Vainis Aleksa. Ilinojaus universitete Čikagoje dėsto literatūrą, pedagogiką ir rašybą. Šio universiteto rašybos centro vedėjas. Mokytojavo Vasario 16-osios gimnazijoje Vokietijoje ir Maironio lituanistinėje mokykloje Lemonte. Jo eilėraščiai buvo išspausdinti 1986 m. jaunųjų poezijos rinkinyje „Keturi“. □

INTELLIGENTIŠKUMO SVARSTYMŲ IŠVADOS

ANDRIUS KAZLAUSKAS

Ateitininkijos intelligentiškumo sąvoka: bręsti (lavintis) efektyviam bendravimui, pvz., pokalbio su ateistu metu efektyviai pristatyti savo tikėjimo pagrindą.

Kas gresia intelligentiškumui: pernelyg didelė apgrova, žinių stoka, savo paskirties žinojimas.

Atsiliepimas į šiuos iššūkius: poilsis, sąmoningumas, emocinis intelligentiškumas, savęs pažinimas.

Konkretūs siūlymai: nebijok atsisakyti, puoselėk sąmoningumą (suvok, kas darosi tavo pasaulyje) ir savo paskirtį.

Pamilk save ir savo artimą: atleisk, priimk ribotumą, domėkis gėriu ir siek jo savo artimui.

Andrius Kazlauskas. Įgijęs daktaro laipsnį. Vadovauja tyrimų laboratorijai Schepens akių tyrimo instituto Harvardo medicinos mokyklos oftalmologijos skyriuje. Ateitininkas nuo vaikystės, dalyvavęs kursuose ir stovyklose, vadovavęs joms. Ateitininkijos šimtmečio šventėje Čikagoje simpoziumo sesijos apie intelligentiškumą vadovas.

Andrius Giedraitis, Vainis Aleksa ir Andrius Kazlauskas.

Vitolis Dragūnevičius

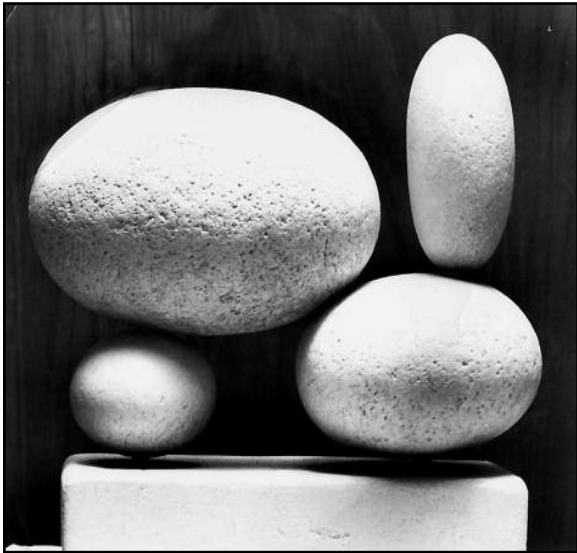
Atkelta iš 5 psl.

Tuo pačiu metu Vitolis dirbo su Albinu Elskumi ir V. K. Jonynu, darė dideles religines skulptūras ir užsakytus kapų paminklus. Viso to jis nevertino kaip kūrybos, galbūt buvo kelios išimtys, tokios, kaip kapinės Rye-Brooke N.Y. ir Greenwiche, Ct.

Kaip ir dauguma skulptorių, ir ne tik lietuvių, Dragūnevičius turėjo mažai parodų. 1955 m. dalyvavo Bostono Arts Festival, kur demonstravo skulptūrą „Portretai“. Be trumpų pasirodymų Vasario 16-osios proga ir panašiai, kiek žinau, Vitolis turėjo tik vieną parodą, suruoštą New Yorko „Židinyje“ 1970 m., labai įspūdingai nufotografuotą Vytauto Maželio. Ten, greta biustų, buvo ekspo-

Vitolis kala granitą.

Abstrakcija iš akmenų.

V. Maželio nuotr.

nuojamos akmens skulptūrėlės iš Prano Lapės Maino pajūrio – turbūt pirmasis žingsnis į abstraktųjį meną. Ten pat, veikiausiai vienintelį kartą, buvo eksponuotos jo didelės skulptūros, kurių negaliu įvertinti, nes nesu jų matęs. Gerokai vėliau, regis, apie 1986 m., Vitolis dalyvavo grupinėje parodoje „Galerijoje“ Locust Valley, Long Island, N.Y. Parodose jis pasirodė kaip puikus braižytojas ir geras skulptorius, galbūt labiau panašus į klasikinę romėnų skulptūrą, negu į avangardinę instaliaciją.

Dragūnevičius ilgą laiką gyveno Mamaronecke, N.Y. Mirė Calvary Hospital, Bronx, N.Y., 2009 m. spalio 30 d. Palaidotas St. Xavier kapinėse, Cape Code, Ma. Būtų gerai, kad jo archyvas ir kūryba kada nors pasiektų Tėvynę. Tai būtų dar vienas išeivis, praturtinęs Lietuvą. □